

HEMEL EN AARDE, VOOR DE GRAP

Ooit had ik een kat, een ouwe vechtjas, die de gewoonte had om in het holst van de nacht door het open raam bij mijn bed naar binnen te klimmen en met een plof op mijn borst te springen, zodat ik half wakker werd. Onder luid gespin duwde hij dan zijn naar urine en bloed stinkende kop onder mijn neus. Soms kneedde hij met zijn voorpootjes mijn blote borst, hard, zijn rug gekromd, alsof hij zijn nagels scherpte of de melk uit zijn moeders tepels masseerde. 's Morgens als het licht werd zag ik dan een bloederig spoor van poezenpootjes op mijn lijf, alsof ik met een rozenpatroon was beschilderd.

Het was heet, zo heet dat de spiegel warm aanvoelde. In een waas waste ik me voor die spiegel; mijn verwarde zomerslaap hing nog als zeewier om me heen. Waar kwam dat bloed vandaan, wat waren dat voor rozen? Misschien was het de Tudorroos, symbool van eenheid, en het bloed van doodslag, of de roos van naakte schoonheid en het bloed van een gruwelijke geboorte of offer. De sporen op mijn lichaam konden emblematisch zijn of smetten, de sleutel tot het koninkrijk of het Kaïns-teken. Ik wist het niet. Ik wist nooit, terwijl ik me waste en het bloed vervloede, verwaterde en uiteindelijk verdween, of ik mezelf had gezuiverd of het bloedteken ter vrijwaring van Gods toorn had uitgewist. We ontwaken, als we al ooit ontwaken, tot een mysterie, gissingen over dood, schoonheid, geweld... 'Volgens mij zijn we hier gewoon neergepoot,' zei een vrouw laatst tegen me, 'en we hebben geen sjoege waarom.'

Dit zijn ochtenddingen, beelden die je droomt als de laatste golf je op het droge tilt, naar het heldere licht en de wind die je droog blaast. Je herinnert je iets zwaars, een gekromd slapend iets waartegen je rustte, zacht, als een sint-jakobsmossel in zijn schelp. Maar de lucht verhardt je huid; je richt je op; je verlaat de zonnige kust om een schimmige kaap te verkennen, en algauw verdwaal je in het lommerrijke binnenland, de blik vooruit, en vergeet je wat achter je ligt.

Ik denk nog wel eens aan die oude kater, 's morgens bij het wakker worden. Tegenwoordig is het leven tammer; ik slaap nu met het raam dicht. De kat en onze rituelen zijn verleden tijd en mijn leven is veranderd, maar de herinnering aan iets krachtigs dat boven op me speelt beklijft. Ik ontwaak vol verwachting, in de hoop iets nieuws te zien. Met wat geluk heeft een onbekend vogelgeluid me wakker gefloten. Dan kleed ik me haastig aan, verbeeld me een tuin vol fladderende alken of flamingo's. Vanmorgen was het een carolina-eend, bij de rivier. Hij vloog weg.

Ik woon aan een riviertje, Tinker Creek, in een dal in de Blue Ridge in Virginia. Het onderkomen van een kluizenaar of anachoreet wordt ook wel een ankerpunt genoemd; sommige ankerpunten waren simpele hutjes, tegen de kerkmuren geplakt. Voor mij is dit huis, tegen de oever van Tinker Creek geplakt, ook een ankerpunt. Het verankert me aan de rotsbodem van de rivier en houdt me stabiel in die neerstromende baan van licht. Het is een fijne plek om te wonen, een plek die tot peinzen noodt. De rivieren, Tinker en Carvin's Creek, zijn een actief mysterie, elke minuut anders. Hun mysterie is dat van de schepping die immer doorgaat en alles wat de voorzienigheid impliceert: het steeds weer wisselende beeld, de gruwel van het verstarde, het vervliegen van het he-

den, het oneindig verfijnde van schoonheid, de pressie van voortplantingsdrift, de ongrijpbaarheid van al wat vrij is en het onvolmaakte van perfectie. De bergen – Tinker en Brushy, McAfee's Knob en Dead Man – zijn een passief mysterie, het oudste van allemaal. Hun mysterie is dat ene heel simpele: van schepping uit het niets, van stof zelf, van wat dan ook, het gegevene. Bergen zijn reuzen, ze zijn vredig, ze absorberen. Je kunt je hele ziel in een berg storten en de berg houdt haar vast, koestert haar, en gooit haar niet terug, zoals sommige rivieren doen. De rivieren zijn de wereld met al haar drang en schoonheid; daar woon ik. Maar de bergen zijn mijn thuis.

De carolina-eend vloog weg. Ik zag alleen een flits, een felgekleurde torpedo die het gebladerte in zijn baan deed schudden. Weer thuis at ik een kom havermout; veel later op de dag verscheen dat lage schuine licht dat een mooie wandeling belooft.

Bij goed weer kun je alle kanten op; alles komt even mooi uit. Met name water is dan op zijn fraaist; op vlakke stukken weerkaatst het het blauw van de lucht, op rotsige stukken breekt het in kiezelige ondiepten en melkweit water en schuim. Bij somber weer, of als het nevelig is, oogt alles verwassen en flets. Behalve het water; dat heeft zijn eigen licht. Ik neem het pad naar de oude spoorlijn, naar de heuvels waar vluchten vogels passeren, naar de bossen waar de witte merrie leeft. Maar mijn doel is het water.

Vandaag is zo'n schitterende half bewolkte januaridag, als het licht een onverwacht stukje landschap uitkiest en in een gouden gloed hult tot de schaduw het wegvaagt. Je voelt je bruisen van leven. Je neemt reuzenpassen, probeert de kromming van de aarde tussen je schreden te voelen. Als jongen had Kazantzakis een kanarie en een globe. Als hij de kanarie uit zijn kooitje liet, streek die op de globe neer en begon te

fluiten. Bij al zijn omzwervingen, vertelde hij, had hij het gevoel dat zijn hoofd die globe was en er een fluitende kanarie op zijn gedachten rustte.

Ten westen van het huis maakt Tinker Creek een scherpe bocht, zodat het water zowel achter het huis stroomt, ten zuiden van me, als aan de andere kant van de weg, ten noorden van me. Ik neem graag de noordkant. Daar valt de namiddag-zon precies zo op de rivier dat het weerkaatste blauw zich verdiept en de flanken van de bomen aan de oevers fel oplichten. De jonge stieren in het weiland aan de overkant drinken in de rivier. Ik kom altijd wel een konijn of twee tegen. Vanaf een omgevallen boomstam in de schaduw volg ik de eekhoorns in de zon. Iets stroomopwaarts van mijn boomstambank hangen twee houten hekken aan over het water gespannen kabels. Die moeten zorgen dat de jonge stieren niet te ver de rivier op lopen als ze komen drinken. De eekhoorns, de buurkinderen en ik gebruiken het laagst gelegen hek als deinende brug over de rivier. Maar vandaag zijn de stieren me voor.

Vanaf mijn boomstam kijk ik hoe de zwarte stieren over de rotsige beekbodem glibberen. Het is fokvee: runderhart, rundervacht, runderlappen. Een industrieel product, net als kunststof of plastic. Een wei vol schoenen. Ze hebben smeedijzeren schenkels en een schuimrubber binnenzool als tong. Je kunt niet in hun hersens kijken, zoals bij andere dieren; ze hebben ossenwit achter hun ogen, runderstoof.

Met mijn handen langs de roestige kabel glijdend, schuifel ik voetje voor voetje over de smalle bovenkant van het hek, een kleine twee meter boven het water. Als ik weer vaste grond onder de voeten heb, verspert een groepje stieren me de weg naar het prikkeldraad waar ik tussendoor wil. Enthousiast met mijn armen maaierend ren ik hun kant op: 'Bliksem! Gifslang! Draadjesvlees!' Daverend door de vlakke wei stuiven ze

weg, nog steeds in een groepje. Ik blijf staan met de wind in mijn gezicht.

Nadat ik onder het prikkeldraad door ben gekropen en een veld ben overgestoken, bereik ik via een over de rivier gevallen plataan een ovaal eilandje midden in Tinker Creek. Aan de ene kant van het eilandje is de oever steil en bebost; daar stroomt het water snel en diep. Aan de andere kant ligt het vlakke stuk land voorbij de stierenwei; het water daar is ondiep en traag. 's Zomers, als het water laag staat, groeien er lisdodden en kalmoes langs de ondiepe poeltjes die het trage water verkoelt. Schaatsenrijders scheren over het water, in het slib scharrelen rivierkreeftjes hun maaltje bij elkaar, kikkers kwaken en kijken gemelijk, en tussen de rietwortels verschuilen voorntjes en kleine brasems zich voor de spiedende blik van de nurkse groene reiger. Elke maand van het jaar bezoek ik dit eilandje. Ik loop er rond, blijf staan en kijk op mijn gemak om me heen, of ik zit schrijlings op de omgevallen plataan boven de rivier, 's winters met mijn benen opgetrokken, en probeer te lezen. Ik word naar deze plek toe getrokken. Ik bezoek haar zoals je een orakel bezoekt; ik keer ernaar terug, zoals een soldaat jaren na de strijd terugkeert naar het slagveld waar hij een been of arm heeft verloren.

Een paar zomers geleden maakte ik een rondje langs de oever om te kijken wat er in het water te zien was, maar eigenlijk om kikkers te laten schrikken. Kikkers kunnen zo onelegant vlak voor je voeten vanuit hun onzichtbare stelling opspringen. Dan slaken ze een paniekerig, kikkerig 'Iek!' en plonzen het water in. Vreemd genoeg vond ik dat grappig, en vreemd genoeg vind ik het nog steeds grappig. Op mijn tochtjes langs de graskant van het eilandje leerde ik steeds beter kikkers in en buiten het water onderscheiden. Door de tijd te nemen kreeg

ik oog voor het verschil in textuur van het licht dat van oever, water, gras of kikker weerkaatste. Aan alle kanten schoten kikkers langs me heen. Op de punt van het eilandje viel mijn oog op een groen kikkertje. Het lag precies half in en uit het water, als een afbeelding op een wandplaat van amfibieën, en sprong niet weg.

Het sprong niet weg; ik kroop dichterbij. Ten slotte knielde ik op het winterdode gras, verwonderd, verbijsterd turend naar het kikkertje in het water, nog geen anderhalve meter van me af. Het was een heel klein kikkertje met grote doffe ogen. En terwijl ik zo naar hem zat te kijken, schrompelde hij langzaam in elkaar en zakte in het water weg. Het leven trok uit zijn ogen, alsof het licht werd gedoofd. Zijn vel werd slap, lubberde; zelfs zijn schedel leek in te zakken, als een tent zonder scheerlijnen. Voor mijn ogen verschrompelde hij als een lekke voetbal. Ik keek toe hoe het strakke, glinsterende vel op zijn schouders rimpelde, naar binnen trok, implodeerde. Even later dreef het vel, vormeloos als een lek geprikte ballon, in felgroene plooien in het water. Ik keek met open mond toe, perplex, onthutst. Achter de leeggelopen kikker hing een ovale schim in het water; toen gleed de schim weg. De zak van kikkerverl zank omlaag.

Ik had van reuzenwaterwantsen gehoord, maar er nog nooit een gezien. 'Reuzenwaterwantsen', zo heten ze echt, zijn plompe bruine insecten die wel tien centimeter groot kunnen worden. Ze eten andere insecten, kikkervisjes, vissen en kikkers. Hun voorpoten, twee buitengewoon krachtige grijpparmen, staan naar binnen gericht. Met die poten klemmen ze hun prooi vast; dan verlammen ze hem met een beet die giftige enzymen door zijn lijf verspreidt. Eén beet volstaat. Via de wond dringt het gif naar binnen dat de spieren en botten en organen – alles, op de huid na – van hun slachtoffer oplost, en

via die wond zuigt de reuzenwaterwants het tot moes vergane binnenste van zijn prooi leeg. Dit gebeurt overal in warm zoetwater. De kikker die ik zag werd door een reuzenwaterwants leeggezogen. Ik kon alles op mijn knieën in het gras volgen. Toen de onherkenbare flard kikkervel op de bodem van de beek neerstreek, stond ik op en veegde mijn broekspijpen schoon. Ik hapte naar adem.

Ik weet ook wel dat veel vleesetende dieren hun prooi levend verslinden. De standaardmethode is het slachtoffer overmeesteren door het om te trekken of vast te klemmen en het vervolgens in zijn geheel of in een reeks bloederige happen te verorberen. Kikkers slokken hun prooi met huid en haar op; ze proppen die desnoods met hun duimen naar binnen. Ik ken verhalen van kikkers met hun brede bek zo vol met nog levende libellen dat ze hun kaken niet meer op elkaar kregen. Mieren hoeven hun prooi niet eens te vangen: in het voorjaar storten ze zich massaal op net uitgekomen, nog kale vogelkui-kens en peuzelen die hapje voor hapje op.

Dat de natuur hard en hachelijk is weten we. Alles wat leeft is een vooralsnog overeind gebleven deelnemer aan een levenslange survivaltocht. Tegelijkertijd zijn we een product van de schepping. In de Koran stelt Allah de vraag: 'De hemel en de aarde en alles daartussenin, denk je dat ik die *voor de grap* heb gemaakt?' Dat is een zinnige vraag. Hoe denken we over het geschapen heelal, dat een ondenkbare leegte met een ondenkbare rijkdom aan vormen omspant? Of hoe denken we over het niets, die weemakende oneindige tijdspanne voor en na ons? Als de reuzenwaterwants niet voor de grap is geschapen, is hij dan in alle ernst geschapen? Pascal gebruikt een mooie term voor het idee van een schepper die, na het tot stand te hebben gebracht, het heelal de rug toekeert: *Deus Absconditus*. Is dát gebeurd, denken we? Had de schepping

betekenis, maar heeft God die weggekaapt, opgepeuzeld, als een vos die er met de kerstkalkoen vandoor is gegaan? 'God is subtiel,' zei Einstein, 'maar niet vilein.' En Einstein zei ook: 'De natuur verbergt haar mysterie door middel van haar wezenlijke grootsheid, niet door middel van haar listigheid'. Het zou kunnen dat God niet de benen heeft genomen, maar zich heeft verbreed, net zoals onze visie en inzicht in het universum zich hebben verbreed, tot een weefsel van Geest* en gevoel zo groots en subtiel, en op een heel nieuwe manier zo machtig, dat we het hooguit blindelings bij de zoom kunnen aftasten. Door de zee te bakeren in dichte windsels van duisternis bracht God 'grendel en deuren aan' en sprak: 'Tot hier toe en niet verder kunt gij komen'. Maar zijn we zelfs maar tot daar gekomen? Zijn we de dichte duisternis in geroeid of leggen we met ons allen een kaartje in het vooronder?

Wreedheid is een mysterie, de zinloosheid van lijden ook. Maar als we een wereld schetsen die zulke mysteries kan bevatten, een wereld als een lang, bruoit spel, lopen we aan tegen een ander mysterie: het plotse binnenstromen van kracht en licht, de fluitende kanarie op het schedeldak. Tenzij iedereen van elke leeftijd en ieder ras is begoocheld door dezelfde massahypnotiseur (wie?), lijkt er zoiets te zijn als schoonheid, een volkomen gratis gegeven geschenk. Een jaar of vijf geleden zag ik een spotlijster uit de dakgoot van een vier verdiepingen hoog gebouw recht omlaag vallen. Een even achteloze en spontane daad als het krullen van een bloemsteel of het fonkelen van een ster.

* Noot van de vertaler: Hiermee wordt niet de Heilige Geest bedoeld, maar *Pneuma*, letterlijk 'adem'; vanuit de visie dat God zowel welwillend als wreed kan zijn is *Pneuma*, de goddelijke Geest, de manifestatie van de God van schoonheid en genade.

De spotlijster stapte het luchtledige in en liet zich vallen. Hij hield zijn vleugels tegen zijn lijf gevouwen, alsof hij op een tak zat te zingen in plaats van door de lege lucht omlaag te suizen, elke seconde tien meter per seconde versnellend. Eén ademtocht voor hij verpletterd zou worden vouwde hij met bewuste, weloverwogen precisie zijn vleugels uit zodat de brede banen wit zichtbaar werden, spreidde zijn elegante, wit belijnde staart en streek licht als een veertje neer op het gras. Ik kwam net de hoek om toen hij zijn nonchalante stap zette; niemand anders had het gezien. Zijn vrije val deed me denken aan het filosofische dilemma van de boom die omvalt in een verlaten bos. De oplossing van dat dilemma is, denk ik, dat er daden van schoonheid en gratie bestaan ongeacht of we die bewust oproepen of ervaren. Het minste wat we kunnen doen is erbij proberen te zijn.

Een andere keer was ik getuige van een ander wonder: haaien voor de Atlantische kust van Florida. Soms zie je een golf boven de horizon van de oceaan uit rijzen, een driekantige wig afgetekend tegen de lucht. Vanaf een vlak strand waarop de rollers breken zie je dat het water in een golf doorschijnend is, doorschoten met licht. Op een late namiddag passeerde een school van zeker honderd foeragerende haaien bij eb het strand aan de monding van een getijderivier. Elke groene, uit het kolkende water oprijzende golf straalde van binnenuit van een licht dat de anderhalf tot drie meter lange kronkelende haaienlijven bescheen. Zodra de golf uitrolde, verdwenen de haaien; maar dan zwol boven de horizon een nieuwe golf aan met daarin, als schorpioenen in amber, weer nieuwe bokkende, steigerende haaien. Het was een imposant, ontzagwekkend gezicht: brute kracht en schoonheid, gratie en bloed-dorst in extase verstrengeld.

Wat zich hier afspeelt weten we niet. Als zo'n overdonde-

rend schouwspel een willekeurige combinatie is van ongebreidelde materie, de oogst van miljoenen apen aan miljoenen typmachines, wat ontketenen ze dan in ons, uit diezelfde typmachines gehamerd? We weten het niet. Ons bestaan is een vaag spoor aan de oppervlakte van het mysterie, als de grillige, bochtige tunnels die bladmineerders door een blad graven. We moeten het op een of andere manier breder bekijken, het hele landschap in ogenschouw nemen, het echt zién, en beschrijven wat zich afspeelt. Dan kunnen we althans de juiste vraag de bakerende duisternis in schreeuwen, of, eventueel, een gepaste lofzang aanheffen.

Ten tijde van Lewis en Clark was het in brand steken van de prairie een afgesproken signaal dat aangaf: ‘Daal af naar het water’. Het was een extravagant gebaar, maar we kunnen niet met minder toe. Als het landschap één ding laat zien dat zeker is, is het dat de schepping een en al extravagante gebaren is. Na dat ene extravagante gebaar van de schepping is het universum de ene extravagantie na de andere blijven produceren: het slingerde schepselen, van het pietepouterigste tot het kolossaalste, een leegte van eeuwen en eeuwen in en stapelde met steeds hernieuwd elan overvloed op verkwisting. Een schouwspel dat al vanaf het eerste begin in vuur en vlam staat. Ik ga naar het water om mijn ogen te koelen. Maar overal waar ik kijk, zie ik vuur; alles wat geen steen is, is brandbaar, en de hele wereld vonkt en vlamt.

Mijn bezoek aan het eilandje valt laat op de dag. De rivier staat hoog; ijskoud water raast onder de boomstambrug door. Van het kikkervel is natuurlijk niets meer over. Ik heb zo lang naar dat ene plekje op de rivierbodem staan turen, voorbij het ijlen-de water, dat het vanaf waar ik sta lijkt alsof de overkant wordt opgerekt en met gras en al stroomopwaarts drijft. Als de oever